

Аналітична записка

з питань порівняльного законодавства щодо окремих аспектів проходження військової служби у збройних силах*

Анотація. Проведено порівняльний аналіз проходження військової служби в арміях США, Канади, Великої Британії, Норвегії, Швеції, Данії. Зокрема, досліджено порядок, принципи та особливості системи просування солдатів і сержантів у Збройних силах США, їх грошове забезпечення й соціальні гарантії. Приділено увагу порядку переміщення сержантів і офіцерів на посади у збройних силах вказаних держав.

I. Вступ

Збройні сили є ключовим компонентом системи воєнної безпеки будь-якої держави чи групи держав, що здійснює захист їх суверенітету, незалежності, територіальної цілісності й національних інтересів¹. Проходження військової служби в різних країнах має особливості, дослідження яких спрятиме окресленню напрямів удосконалення правового регулювання проходження військової служби в Україні на сучасному етапі. Основним фактором просування (переміщення) по службі є оцінювання результатів діяльності військовослужбовців як обов'язковий, безперервний, а в окремих випадках – нормативно врегульований процес визначення їх ділових, професійних та особистих якостей, освітньо-кваліфікаційного рівня, професійної підготовки, за результатами якого робиться висновок про відповідність його діяльності встановленим вимогам.

II. Основна частина

1. Порядок, принципи та особливості системи просування солдатів і сержантів у Збройних силах США, їх грошове забезпечення й соціальні гарантії.

До складу сучасних Збройних сил США входять шість самостійних видів: армія (сухопутні війська), військово-повітряні сили, військово-морські сили, корпус морської піхоти, берегова охорона, космічні сили (засновані 20 грудня 2019 року), а також частини та з'єднання резерву й національної гвардії. Усі види Збройних сил підпорядковуються Міністерству оборони США. Отже, Збройні сили США утворені з регулярного і резервного компонентів².

Кадрова політика формування професійного сержантського корпусу є найважливішою частиною військової побудови Збройних сил США³. Молодший керівний склад армії США ділиться на дві категорії: стройових сержантів; технічних спеціалістів. Сержанти займаються інтенсивною індивідуальною підготовкою солдатів і підтриманням в їх середовищі військової дисципліни, а офіцери зосереджені на виконанні завдань ефективного бойового застосування підрозділів і частин, впровадженні та освоєнні сучасного озброєння, а також завдань, які потребують відповідної освіти й досвіду служби. Перед тим, як стати

¹ Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-16559>

² Збройні Сили США. URL: <https://armyinform.com.ua/>

³ Капелюшний С. А. Державне регулювання системи професійного розвитку молодшого керівного складу Національної гвардії України : дис. ... канд. держ. управл. Харків, 2020. С. 91–110. URL: <https://nuczu.edu.ua/>

сержантом, солдат повинен прослужити не менше ніж три роки, отримати певну кількість балів за бойову й фізичну підготовку. За поданням командування бажаючих направляють у сержантські школи. Термін навчання в них у середньому становить дев'ять тижнів. Після закінчення школи слухачам присвоюється перше сержантське звання. Подальшу освіту молодший командний склад здобуває у 16-ти сержантських академіях, в яких навчання здійснюється на трьох рівнях. У процесі підготовки на першому рівні основна увага приділяється розвитку в сержантів командирських навичок і лідерських якостей. На другому і третьому рівнях вони удосконалюють свою підготовку за військовими спеціальностями. На вищому, четвертому рівні основна увага приділяється розвитку в сержантів методичних навичок. Головна мета підготовки майстер-сержантів – навчити їх керувати людьми, а також навчати й виховувати особовий склад. Тільки 2 % осіб серед майстер-сержантів і сержантів 1-го класу мають право брати участь у конкурсі на вступ на четвертий рівень для підготовки сержантів вищої кваліфікації. Усі чотири рівні підготовки сержантів є обов'язковими для відповідного кар'єрного зростання, яке відбувається приблизно протягом 20 років військової служби. Після закінчення відповідних курсів присвоюються чергові звання сержантів, штаб-сержантів, сержантів 1-го класу та майстер-сержантів. Так, сержант 1-го класу – це молодший командир, що прослужив тільки в сержантському званні не менше 15 років і пройшов у повному обсязі спеціальну, зокрема психологічну й педагогічну підготовку в сержантській школі, на курсах та в академії. Отже, усі види Збройних сил США сформували систему підготовки військовослужбовців-професіоналів, забезпечену широкою мережею стаціонарних навчальних закладів, які готують кадри молодшого керівного складу.

У військовій системі США військовий кадровий менеджмент (Human Resource Management System) визначається як процес планування, організації, управління, координації та контролю, пов'язаний із прийняттям військовослужбовців на службу, їх підготовкою (освітою), призначенням на посади (використанням на посаді), подальшим розвитком, мотивацією та виходом у відставку або завершенням служби, та спрямований на успішне виконання поставлених завдань. Система просування офіцерів у Збройних силах США по службі побудована на культивуванні духу змагальності за принципом: чим вище військове звання і посада, тим жорсткішими мають бути критерії відбору. Система управління кар'єрою та оцінювання військовослужбовців базується на дотриманні таких принципів: призначення здійснюється на основі відповідності кваліфікації, освіти (підготовки), набутого досвіду, відповідності вимогам посади; забезпечення справедливого (конкурсного) підходу до розподілу посад на основі рівних можливостей для усіх військовослужбовців⁴. В Інтегрованій військовій системі людських ресурсів оборони кадрові зміни мають автоматично оновлювати інформацію в єдиній інтегрованій системі: для кожного військовослужбовця в армії, повітряних силах, флоті та морській піхоті

⁴ Рибидайло А. та ін. Аналіз існуючих систем оцінювання військовослужбовців в арміях Франції, Великобританії, США. *Військова освіта*. 2022. № 1 (45). URL: <http://znp-vo.nuou.org.ua/article/view/260782>

має бути один запис у системі, який слідуватиме за ними, якщо він змінить службу або компоненти служби протягом своєї кар'єри (ця функція полегшує перехід із однієї служби на іншу, перехід персоналу резерву до дійсної служби). Оцінювання військовослужбовців проводиться відповідними комісіями два рази на рік. Спілкування членів комісії між собою заборонено. Особові справи військовослужбовців, що розглядаються, є конфіденційними та членам комісії не видаються. Для них робляться електронні виписки з особових справ. Просування по службі осіб залежить від: відповідності освітнього рівня (цивільна, військова освіта) кваліфікаційним вимогам посади; наявності та якості практичного досвіду виконання функцій за посадами; наявності потенціалу для кар'єрного росту; обов'язкової фахової підготовки перед зайняттям нової посади (курсознавча підготовка); врахування віку офіцера при управлінні його кар'єрою. Головна особливість системи оцінювання офіцерів і сержантів армії США – це постійно-динамічна процедура збору інформації про діяльність військовослужбовця.

Закон США про національну безпеку (The National Security Act of 1947⁵) не врегулює питання проходження служби у Збройних Силах. Цим аспектам приділено увагу в окремому законодавчому акті про управління персоналом офіцерів оборони (DORMA) (його ще називають Законом про кадровий склад офіцерів оборони)⁶. Функції з контролю покладено на Офіс заступника Міністра оборони з питань персоналу та готовності⁷. Законом стандартизовано управління персоналом у Збройних силах, створено уніфіковані правила, що регулюють просування по службі, і кодифіковано правила щодо звільнення та виходу офіцерів у відставку. DORMA сформував стабільні та передбачувані кар'єрні шляхи й зобов'язав військових прийняти стратегію управління персоналом «Up or out (вгору або звільнення)» – вимога досягти певного рангу протягом певного періоду часу, у протилежному випадку – звільнення. Сутність просування по службі полягає в тому, що військовослужбовець протягом визначеного періоду за відповідних умов (наприклад, вислуги: лейтенант – 1,5–2 роки служби, полковник – 21–23 роки) підвищується у ранзі відповідного класу. Рішення приймає комісія. Якщо офіцер двічі не проходить підвищення, він має звільнитися або може дослужувати до пенсії у своєму класі без права просування по службі (статті 603, 604). Така концепція піддається критиці в американському суспільстві⁸, й обговорюється доцільність запровадження системи «up or stay (встань або залишайся)», задля збереження офіцерів із певними навичками (наприклад, інструкторів польотів). Для рядових солдатів, окрім регулярного просування по службі (при набранні відповідних балів за виконання службових обов'язків), можливе просування за бойових умов (AR 600-8-19, Enlisted Promotions and Reductions⁹) – до штаб-сержанта. Міністерство оборони регулярно публікує бажані показники просування по службі та вимоги до

⁵ The National Security Act of 1947 – July 26, 1947 Public Law 253, 80th Congress; Chapter 343, 1st Session; S. 758. URL: <https://global.oup.com/us/>

⁶ PUBLIC LAW 96-513—DEC. 12, 1980. URL: <https://www.govinfo.gov/>

⁷ Office of the Under Secretary for Personnel and Readiness. URL: <https://prhome.defense.gov/M-RA/Inside-M-RA/MPP/OEPM/>

⁸ Is «Up or Out» Holding Us Back? June 22, 2021. URL: <https://www.army.mil/article/>

⁹ URL: <https://armypubs.army.mil/>

звітності. Звільнений достроково військовослужбовець може дослужити до пенсії в резерві. До деяких військовослужбовців застосовуються особливості: наприклад, морські піхотинці просуваються по службі після отримання оплати праці рівня E-3, льотчики ВПС – після E-4 [Додаток]. Можливе прискорене підвищення до вищих рядових чинів за допомогою спеціальних програм «Below-the-Zone» або «Stripes for Exceptional Performers». Усі ці питання регулюються на рівні локальних актів.

Таким чином, просування по військовій службі в США в цілому базується на консервативній моделі й залежить від часу, проведеного в певному званні (офіцери поділяються на групи за роками, які визначаються роком підвищення до поточного звання; питання підвищення розглядається одночасно лише для однієї групи; у більшості родів військ кількість офіцерів, які отримують підвищення пізніше або раніше за термін, не перевищує 5–10 % від групи¹⁰). Така модель створила культуру, в якій перевищення очікувань не винагороджується швидшим просуванням по службі. З 2019 року військовим відомствам надано право самим обирати модель просування по службі, зокрема альтернативного характеру (Закон щодо планування національної оборони¹¹) (Sec. 507). Наприклад, у ВПС створено категорії просування по службі для офіцерів із урахуванням заслуг. Ці зміни зробили процес кар'єрного просування прозорим і надали офіцерам якісніший порівняльний зворотний зв'язок (кандидатів порівнюють із їхніми колегами, які займають аналогічні посади, а не з військовими, які мають те саме звання, але виконують іншу роботу). Проте при цьому деяких офіцерів позбавлено права дострокового підвищення в посаді.

1.1. Грошове забезпечення і соціальні гарантії.

Класи оплати праці військовослужбовців стандартизовані. Розряди оплати праці: від E-1 до E-9 для рядових військовослужбовців, від W-1 до W-5 для прапорщиків і від O-1 до O-10 для офіцерів.

Базовим нормативним актом з питань системи оплати праці (грошового забезпечення) військовослужбовців армії США є Кодекс США: Титул 37¹² (далі – Кодекс). Його положення поширюються на умови оплати праці (грошового забезпечення) всього складу Збройних сил.

Для організації системи оплати праці (грошового забезпечення) військовослужбовців застосовуються такі терміни: «офіцер» – уповноважений або прапорщик; «прапорщик» – особа, яка займає посаду, або прапорщик у ранзі прапорщика; «рядовий» – особа у рядовому званні; «клас» означає ступінь або ступінь у градаційній шкалі посад чи рангів; «звання» – порядок старшинства серед військовослужбовців; «рейтинг» – назва посади у професійній сфері (наприклад, «помічник боцмана»); «ставка» – показник відмінності (наприклад, «старший помічник»), призначений для членів того самого ряду або іншої категорії, які мають той самий ранг (наприклад, старший старшина або учень моряка). «Дійсна служба» означає повний робочий день на дійсній службі у

¹⁰ Kevin Rossillon. In Search of an Air Force meritocracy. 28|09|2022. URL: <https://warontherocks.com/2022/09>

¹¹ 2019, National Defense Authorization Act. URL: <https://www.congress.gov/115/bills/hr5515/BILLS-115hr5515enr.pdf>

¹² U.S. Code: Title 37. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/37>

військовій службі та включає повний робочий день на навчанні, щорічний навчальний обов'язок, повний робочий день національної гвардії та присутність під час дійсної служби. «Заробітна плата» (грошове забезпечення) включає основну заробітну плату, спеціальну заробітну плату, заохочувальну виплату, заохочувальну виплату на пенсії та еквівалентну заробітну плату, але не включає надбавки (§ 101 Глави 1 Кодексу).

Загальні правила та основні розряди оплати праці (грошового забезпечення) визначені у § 201 Глави 3 Кодексу. Обчислення основної заробітної плати (грошового забезпечення) офіцерів військової служби призначається за званням або рангом, в якому вони служать. З метою обчислення основної заробітної плати (грошового забезпечення) прапорщики Збройних сил призначаються за рангом, в якому вони проходять службу, відповідно до розрядів оплати – звання прапорщика. Якщо курсант авіації ВМС, ВПС, Корпусу морської піхоти чи берегової охорони не має права на основну зарплату вищого класу в системі оплати, він / вона мають право на щомісячну основну зарплату (грошове забезпечення) за найнижчою ставкою, передбаченою для рівня оплати праці Е–4. Рядові військовослужбовці повинні, з метою обчислення основної заробітної плати (грошового забезпечення), бути розподілені відповідним секретарем за різними штатними рівнями оплати праці. Військовослужбовець не може бути переведений на рівень оплати праці Е–8 або Е–9, доки він / вона не завершить принаймні 8 років або 10 років, відповідно, строкової служби, обчисленої відповідно до § 205 Кодексу.

§ 205 Кодексу встановлює порядок обчислення вислуги років. Для розрахунку розміру основної зарплати військовослужбовця його вислуга обчислюється шляхом додавання усіх періодів дійсної служби на посадах офіцера, армійського польового секретаря, льотного офіцера, авіаційного мічмана або рядового військовослужбовця та усіх періодів, протягом яких він був зарахований або обіймав посаду офіцера, армійського польового клерка або льотного офіцера. Основна заробітна плата (грошове забезпечення) офіцера, який має рівень оплати праці О–1–О–3 і якому зараховується загальний стаж понад чотири роки, розраховується таким же чином, як основна зарплата (грошове забезпечення) офіцера того ж розряду, до якого зараховано понад чотири роки дійсної служби. Служба, яка враховується для цілей обчислення основної заробітної плати прапорщика, є такою: дійсна служба прапорщиком або прапорщиком і рядовим: служба на посаді прапорщика, військовослужбовця або прапорщика та військовослужбовця, за яку офіцеру було зараховано принаймні 1460 балів.

Військовослужбовці, які перебувають у зоні бойових дій більше одного року, отримують підвищення заробітної плати (грошового забезпечення) відповідно до положень § 212 Кодексу.

Глава 5 Кодексу визначає порядок, умови, види та розміри спеціальних та стимулюючих виплат (у тому числі премій). Військовослужбовець, якому виплачується основна заробітна плата, має право на заохочувальну виплату за виконання небезпечних завдань, обов'язок виконання яких вимагається наказами, а також за виконання небезпечних робіт, пов'язаних із несенням

служби, відповідно до переліку, що міститься у § 301 Кодексу. За виконання небезпечних обов'язків військовослужбовець має право на щомісячну заохочувальну винагороду. Розряд оплати праці – місячна ставка: O-10 – 150 доларів США; O-9 – 150; O-8 – 150; O-7 – 150; O-6 – 250; O-5 – 250; O-4 – 225; O-3 – 175; O-2 – 150; O-1 – 150 доларів США.

W-5 – 250 доларів США; W-4 – 250; W-3 – 175; W-2 – 150; W-1 – 150; E-9 – 240; E-8 – 240; E-7 – 240; E-6 – 215; E-5 – 190; E-4 – 165; E-3 – 150; E-2 – 150; E-1 – 150 доларів США.

Розгалужена система стимулюючих виплат передбачена для військовослужбовців льотного складу, підводних човнів, офіцерів медиків (бонуси) та спеціальні оплати для окулістів, стоматологів, психологів і ветеринарів (§ 302 – § 303 Кодексу). Варто зазначити, що законодавством окремо врегульований механізм об'єднання спеціальної виплати, стимулюючої виплати і премій (підрозділ II Глави 5 Кодексу). Премії, передбачені цим підрозділом, виплачуються на підставі письмової угоди про бонус, яка визначає: розмір премії; спосіб виплати премії; строк обов'язкової служби і вид або умови послуги.

Положення Кодексу (§ 351) визначають порядок обчислення заробітної плати за роботу в небезпечних умовах. Військовослужбовець, який отримує основну заробітну плату (або компенсацію згідно з § 206 Кодексу), має право на підвищену оплату праці, якщо: виконує обов'язки в районі ворожого вогню; піддається впливу ворожого вогню, вибуху ворожого вибухового пристрою або будь-яких інших ворожих дій; чергує протягом місяця у зоні, в якій відбулася ворожа подія і несе серйозну небезпеку тілесних ушкоджень; виконує обов'язки, визначені відповідним Секретарем як небезпечні, виходячи із притаманних цьому обов'язку небезпеки та ризику фізичної травми; виконує обов'язки в іноземній зоні, визначеній відповідним Секретарем як зона, в якій військовослужбовець піддається неминучій небезпеці фізичних ушкоджень. На додаток до інших виплат і надбавок військовослужбовець може мати право на подвійну компенсацію за обставин, пов'язаних із виконанням небезпечних обов'язків. Одночасно встановлено обмеження в розмірі таких виплат – не більше ніж за трьома кваліфікованими підставами протягом місяця. Поміж стимулюючих виплат передбачена винагорода за кваліфікацію або надбавка за кваліфікацію (§ 353 Кодексу), а також спеціальна оплата – бонус за 15 років кар'єрного статусу (§ 354 Кодексу).

Законодавством передбачені гарантії збереження заробітної плати та повернення надмірно виплачених стимулюючих виплат. У разі отримання поранення, травми чи захворювання військовослужбовця рядового складу під час виконання службових обов'язків, під час несення служби у бойовій операції чи зоні бойових дій, несення служби у районі вогневого ураження або під час дії ворожої пожежі, госпіталізації для лікування поранення, травми або хвороби відповідний Секретар може продовжувати виплачувати всі виплати й надбавки (включно з будь-якими бонусами, заохочувальними виплатами або подібними виплатами), які виплачувалися військовослужбовцю на момент поранення, травми або хвороби (§ 372 Кодексу). Військовослужбовець, якому виплачується

премія, заохочувальна винагорода чи подібна винагорода, отримання яких залежить від відповідності військовослужбовця певним вимогам до служби або кваліфікації, повинен / повинна повернути Сполученим Штатам будь-яку незароблену частину бонусу, заохочувальної виплати чи подібної пільги, якщо він / вона не задовольняють кваліфікаційним вимогам або не виконали (не надали) відповідну послугу (§ 373 Кодексу). Військовослужбовець, який виконує службові обов'язки за межами континентальної частини Сполучених Штатів, незалежно від того, перебуває він у відрядженні чи ні, отримує добові (дорожні та транспортні доплати) (§ 405 Кодексу).

1.2. Надбавки і доплати.

1. Особиста грошова виплата (§ 414 Кодексу) – надбавка для офіцерів, які обіймають певні посади або мають певні звання. Вона є доплатою до інших виплат або надбавок та основної заробітної плати. Офіцер має право на особисту грошову надбавку у розмірі 2000 доларів на рік під час служби на посадах старшого сержанта армії, головного старшини військово-морського флоту, старшого сержанта військово-повітряних сил.

2. Офіцер Збройних сил має право на початкову грошову допомогу в розмірі не більше 400 доларів США як компенсацію за придбання необхідної уніформи та спорядження (§ 415 Кодексу), а також на доплату до надбавки не більше ніж 200 доларів – як відшкодування за додаткову уніформу та обладнання (§ 416 Кодексу).

3. Допомога (надбавка) при розлученні із сім'єю. Військовослужбовець, у якого є утриманці, має право на щомісячну допомогу у розмірі 250 доларів США, якщо: переміщення утриманців до місця його постійної дислокації або місця поблизу цієї дислокації не передбачено за рахунок Сполучених Штатів (§ 427 Кодексу).

1.3. Соціальні гарантії для військовослужбовців та членів їх сімей.

§ 402 Кодексу визначає умови надання основної допомоги на прожитковий мінімум (основна допомога на проживання та основна допомога на харчування). Військовослужбовець, який проходить медичне відновлення чи терапію, або іншим чином перебуває на безперервному лікуванні, включаючи амбулаторне, на лікуванні у зв'язку з пораненням, хворобою чи захворюванням, не повинен бути підданий зобов'язанню сплачувати за харчування, яке надається лікувальним закладом.

§ 402а Кодексу встановлює порядок надання додаткової грошової допомоги для військових із низькими доходами, які мають утриманців (далі – домогосподарства). Її розмір не може перевищувати 1100 доларів на місяць. Окрім того, такі домогосподарства мають право на інші федеральні допомоги, а також на соціальні пільги: допомога, передбачена Законом Річарда Б. Рассела про національний шкільний обід (42 USC 1751); допомога, передбачена Законом про дитяче харчування 1966 року (42 USC 1771); послуги, що надаються відповідно до Закону про початок роботи (42 USC 9831); допомога, передбачена Законом про блокування грантів на догляд за дитиною та розвитку 1990 року (42 USC 9858); допомога, передбачена Законом про допомогу малозабезпеченим сім'ям від 1981 року (42 USC 8621).

§ 403 Кодексу визначає загальне право та особливості надання основної допомоги на житло. Військовослужбовець, який має право на основну оплату, має право й на основну надбавку на житло за місячними ставками. Сума основної допомоги на житло варіюватиметься залежно від: рівня оплати праці, до якого військовослужбовець призначений або розподілений; наявності утриманців та особливостей географічного розташування домогосподарства. Основна допомога на житло може бути виплачена наперед.

Положення Кодексу передбачають диференційовані підходи до порядку обчислення розміру виплати допомоги на житло або інші види пільг, пов'язані з житлом. Так, § 403а визначає умови тимчасового користування житлом для деяких військовослужбовців Збройних сил, їх подружжя та інших утриманців, які постійно змінюють місце перебування в межах Сполучених Штатів. Якщо подружжя або інший утриманець військовослужбовця проживає на початку періоду переселення в житловому приміщенні, що належить державі або орендується державою, подружжя або інший утриманець може продовжувати проживати в такому житлі протягом періоду, визначеного відповідно до правил, встановлених цим розділом. Положення § 403b містять критерії для визначення розміру допомоги на вартість житла в певних регіонах континентальної частини Сполучених Штатів.

Військовослужбовцям може надаватися допомога на одяг відповідно до умов, передбачених § 418 Кодексу. Кількість та вид одягу (або суму грошової допомоги), який щорічно надається військовослужбовцям, визначає Міністр оборони та Міністр внутрішньої безпеки. Офіцеру Збройних сил, призначеному на постійне місце служби за межами Сполучених Штатів, може бути виплачена допомога на цивільний одяг (§ 418 Кодексу).

§ 423 Кодексу передбачає виплати допомоги на підставі передбачуваного шлюбу, яка здійснюється відповідно до Закону про кар'єрну компенсацію 1949 року або відповідно до Закону про зміну заробітної плати 1942 року до судового анулювання або припинення цього шлюбу.

Військовослужбовець, який служить на дійсній службі більше 30 днів і відповідає вимогам медичної та стоматологічної готовності до Збройних сил, може отримати допомогу на оздоровлення (§ 438 Кодексу) тощо.

2. Особливості проходження військової служби (зокрема, у контексті порядку переміщення сержантів і офіцерів на посади) в арміях США, Канади, Великої Британії, Норвегії, Швеції, Данії.

(1) У **США** для сержанта для переміщення на посаду офіцера, як зазначено вище, передбачено обов'язкове проходження спеціального навчання за відповідною програмою: Officer Candidate School (OCS) або Reserve Officers' Training Corps (ROTC). Пониження в посаді регулюється правилами / порядками / інструкціями, затвердженими, як правило, Міністерством оборони або керівництвом відповідного роду військ: наприклад, за Інструкцією для ВПС AFI36-2502¹³ командир групи або командир

¹³ MEMORANDUM FOR DISTRIBUTION C MAJCOMs/FOAs/DRUs. AFI36-2502_AFGM2019-01. 25 October 2019. URL: <https://dod.hawaii.gov/pao/files/2020/08/afi36-2502.pdf>; AIR FORCE INSTRUCTION 36-2502. 15 JUNE 2022. URL: <https://static.e-publishing.af.mil/>

еквівалентного рівня (наприклад, старший офіцер ВПС у званні полковника) може понизити в посаді MSgts і нижче; командир головного командування (MAJCOM), командир польового оперативного агентства (FOA) і командир підрозділу прямого підпорядкування (DRU) можуть понизити в посадах тих, хто має ранги SMSgt і CMSgt, або делегувати повноваження командирам еквівалентного рівня тощо. Пониження можливе на три і більше рангів, «якщо немає розумної надії, що пілот коли-небудь продемонструє вміння, лідерство чи фізичну підготовку, які він проявив при першому підвищенні»¹⁴. Отже, командири мають широкі повноваження на власний розсуд понижувати військовослужбовців на кілька рангів, що розцінюється еквівалентно засудженню військового суду¹⁵. Відповідно до MEMORANDUM FOR DISTRIBUTION належними причинами для пониження в посаді є: відсутність належного рівня навичок (6.3.3.); невиконання обов'язків (6.3.4.); нездатність підтримувати фізичну форму (6.3.5.); невиконання інструкцій і наказів (6.3.6.); добровільне перепризначення або рекласифікація (6.3.7.) та ін.

Адміністративне пониження в посаді не можна використовувати, якщо доречніше вжити заходів, визначених Єдиним кодексом військової юстиції (UCMJ) (9.1.).

(2) *Канадські* збройні сили (CF – Canadian Forces) складаються із сухопутних, військово-морських, військово-повітряних, комунікаційних, тренувальних з'єднань. У Збройних силах Канади існує дві категорії військовослужбовців: офіцери та представники солдатсько-сержантського складу (професійний сержантсько-старшинський корпус та офіцерський корпус, які існують паралельно). У групі солдатсько-сержантського складу також виділяється підгрупа військових, які наділені певними повноваженнями і які займають командні посади. Офіцери займаються плануванням, а сержанти – практичним виконанням завдань. Представники сержантсько-старшинського складу займаються підготовкою особового складу, командуванням на рівні батальйону. Вони відповідають за дисципліну, підтримку бойового духу та життєдіяльності підрозділу. До просування по службі й отримання вищих звань додається нова відповідальність, наприклад, управління кар'єрним розвитком підлеглих. Новобранець Збройних сил отримує звання рядового в солдатсько-старшинському рангу. Першою командною посадою є майстер-капрал, на отримання якої йде близько 5 років (для сержанта піхотних військ – від 8 до 12 років). Від 18 до 22 років необхідно, щоб отримати звання старшого уорент-офіцера на посаді ротного сержант-майора або від 22 до 28 років служби для того, щоб стати сержант-майором батальйону. Система кадрової підготовки чи професійного розвитку враховує чотири позиції: тактична підготовка, освіта, саморозвиток і досвід. Просування у званнях відбувається завдяки переходу від технічних навичок до отримання вищої військової освіти. Тобто, по ходу кар'єрного зростання фокус зміщується в бік питань лідерства, освіти, управління кадрами, навичками міжособистісного спілкування.

¹⁴ Administrative Demotion Appeals. URL: <https://www.militaryjusticeattorneys.com/>

¹⁵ Там само.

Служба у Збройних силах підконтрольна Міністерству національної оборони Канади (Department of National Defence, DND). Правовою основою слугує Закон про національну оборону (RSC, 1985, с. №-5)¹⁶. Проведений аналіз законодавчих норм дозволяє констатувати, що просування по військовій службі залежить від терміну її проходження, здобутих навиків, проходження навчання за відповідними програмами й у визначених навчальних закладах, а також від роду військ.

Жоден офіцер чи сержант не може бути переведений із регулярних сил до резервних сил або з резервних сил до регулярних сил, якщо офіцер чи сержант не дає згоди на переведення (ч. II, п. 24¹⁷). На просування по службі вказується у п. 27, згідно з яким офіцери й сержанти можуть бути підвищені міністром (національної оборони) або відповідними органами у Збройних силах, передбаченими Урядом (відповідно до нормативно-правових документів Уряду). На сайті Офісу Омбудсмена з питань національної оборони і збройних сил Канади (National Defence and Canadian Armed Forces Ombudsman), який контролює дотримання прав працівників Міністерства оборони і військовослужбовців збройних сил, вказано¹⁸, що питаннями кар'єрного підвищення (просування по службі, promotion) займається відбіркова комісія, яка збирається зазвичай щорічно у вересні для з'ясування можливостей подальшої служби та отримання військових звань. Відбіркова комісія керується Ідентифікацією військової професійної структури (MOSID). Ранг і бали встановлюються на основі критеріїв, характерних для професії. Оцінюються: звіти про оцінку продуктивності (PER), результати з вивчення іноземної мови, звіти про курси, нагороди, а також резюме членів відбіркової комісії. Військовослужбовці мають менеджера з кар'єри, із яким підтримується зв'язок. Оцінка військової професії (SCRIT) і виконання роботи військовослужбовцем здійснюється командуванням. Canadian Forces має специфічні вимоги до генералів і старших офіцерів, які обумовлені потребою в лідерстві пріоритетів оборони на інституційному рівні, здатністю створювати й підтримувати різноманітну та інклюзивну культуру, а також досвідом керівництва проектами за кордоном¹⁹. Усі вимоги містяться у відповідних програмах і кваліфікаціях (Programmes and Qualifications – Non-Commissioned Members²⁰), у розрізі рангів, звань, посад. Результати відбіркової комісії можна переглянути в Заявці (ЕМАА). Не включений до списку на підвищення по службі військовослужбовець вправі оскаржити рішення комісії. Військовослужбовцю можуть відмовити в подальшому просуванні по службі або понизити його в посаді (за згодою) за медичними показниками.

Пониження в посаді розцінюється й як дисциплінарне стягнення – згідно з адміністративними наказами Збройних сил Канади (СFAО), доступ до тексту

¹⁶ National Defence Act (R.S.C., 1985, с. №-5). URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/N-5/index.html>

¹⁷ PC, 1985, с. №-5, с. 24, PC, 1985, с. 31 (1-е доповнення), с. 60. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/N-5/index.html>

¹⁸ Department of National Defence. URL: <https://www.canada.ca/en/>

¹⁹ CDS Announces First Promotions and Appoints of 2022. URL: <https://vanguardcanada.com/>

²⁰ Programmes and Qualifications – Non-Commissioned Members. URL: <http://www.forces.gc.ca/>

яких обмежень²¹. Також у Канаді діє Директива про інтегровану програму переміщення збройних сил Канади (CFIRP)²², пов'язана, в основному, із передислокацією Збройних сил. Офіс омбудсмена з питань національної оборони та Збройних сил Канади роз'яснює, що за певних обставин член регулярних військ може бути понижений у посаді або змінений у званні²³. Зокрема, пониження в посаді – це обов'язкове зниження основного рангу до нижчого; повернення в ранг означає повернення до нижчого рангу іншими способами, ніж пониження в посаді – включає відкликання та відмову від посади чи призначення. Пониження в ранзі та повернення в ранг є результатом неналежної поведінки, неефективності або дисциплінарних стягнень, таких як покарання, винесене військовим трибуналом. Порядок пониження в посаді та повернення в ранг регулюється Адміністративними наказами Збройних сил Канади 49-4 – Політика щодо кар'єрного росту для сержантів, регулярних збройних сил та адміністративних наказів збройних сил Канади; 11-6 – Політика призначення та просування по службі, а також Королівськими правилами й наказами²⁴. Королівські правила й накази для Збройних сил Канади (KR&O) є одним із основних документів військового законодавства та правил у Канаді. Досліджуваних питань стосуються: глава 11 (Підвищення по службі, повернення та обов'язкове повторне призначення), глава 12 (Підвищення офіцерів), глава 14 (Підвищення та рекласифікація сержантських членів).

(3) Під армією (Збройними силами) *Великої Британії* розуміється сукупне поняття, яким позначаються всі військові формування держави, що входять до її єдиної оборонної структури. Управління армією здійснюється через Міністерство оборони, структурним елементом якого є спеціальна оборонна рада. Британська армія складається із: військово-повітряних сил; сухопутних військ; військ особливого призначення; медичної служби. Окремим військовим формуванням є Королівський військово-морський флот Великої Британії.

Порядок проходження військової служби визначається Законом про військову службу Великої Британії²⁵. Закон доповнюється військовими статутами, а також настановами та інструкціями для окремих видів збройних сил, які регулярно оновлюються.

Після отримання початкової військової підготовки (у два етапи: від шести тижнів до шести місяців) новобранцям надається первинне військове звання «рядовий» (рядовий 4 класу, матрос 2 класу). Кожен військовослужбовець усвідомлює, що упродовж 2–3 років він має досягнути певних критеріїв і претендувати на чергове підвищення по службі. Рядовим, які мають досить велику вислугу, успішно склали іспити із загальноосвітньої та спеціальної підготовки, при позитивній атестації командуванням допускається надання сержантського звання без закінчення курсів. Для отримання первинного звання

²¹ URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/corporate>

²² Integrated Relocation Program. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/>

²³ URL: <https://www.canada.ca/en/ombudsman-national-defence-forces/>

²⁴ Canadian Forces Administrative Orders 49-4 – Career Policy Non-Commissioned Members Regular Force and Canadian Forces Administrative Orders 11-6 – Commissioning and Promotion Policy – Officers – Regular Force; QR&O: Volume I – Chapter 11. URL: <https://www.canada.ca/en/ombudsman-national-defence-forces/>

²⁵ The Military Service Act, 1916. URL: <http://www.legislation.gov.uk>

«капрал» (і рівних йому) потрібно здати заліки на свідоцтво 3-го класу, для отримання звання «сержант» – на свідоцтво 2-го класу, «штаб-сержант» – 1-го класу. Загальна вислуга років для здобуття звання «штаб-сержант» – 18 років, «сержант» – 12 років. Професійний сержантський склад комплектується здебільшого із числа осіб, які пройшли навчання у військових професійних коледжах, школах, спеціальних навчальних військових частинах і підрозділах, а також із рядових, що прослужили у Збройних силах не менше одного року. Якщо офіцер перебуває на посаді більше ніж 4 роки без спроб просування, із ним проводяться співбесіди на предмет подальшого проходження служби. Офіцер, який претендує на вищі посади у Збройних силах, має бути готовим до зміни своєї спеціалізації кожні 4–5 років із тим, щоб за 20–25 років служби набути досвіду роботи в бойових частинах, штабах, системі логістики, навчальних закладах або кадрових органах²⁶. Особливою категорією військовослужбовців є уорент-офіцери, які в основному мають технічну освіту. На офіційному сайті Міністерства оборони Великої Британії представлено рангову структуру, яка є основою структури армії та визначає роль солдата й офіцера, ступінь їхньої відповідальності²⁷. Для сержантів та уорент-офіцерів існують постійні й тимчасові звання. Військове звання має суворо відповідати посаді. Якщо офіцер призначається на вищу посаду, а термін його вислуги для присвоєння чергового постійного військового звання не минув, йому присвоюється тимчасове звання, що відповідає новій посаді. Правові наслідки присвоєння тимчасового звання такі ж, як при отриманні постійного звання, але при переміщенні із зазначеної посади, звільненні з військової служби таке тимчасове звання знімається.

Аналогічно США, контроль кадрового комплектування є політикою британської армії, яка дозволяє військовим припиняти службу після 3, 6, 9, 12 або 15 років служби, щоб зберегти баланс віку та здібностей у війську і забезпечити наявність можливостей для здібних осіб просуватися по службі. Про це йдеться в Королівських військових статутах²⁸. У британській армії командири обмежені у своєму впливі на кадрові призначення. Цим займаються комісії, що перебувають поза межами юрисдикції командування частини. Існують певні критерії, яким має відповідати військовослужбовець, перш ніж бути призначеним на посаду, на яку він претендує. Враховується рівень підготовки, наявність бойового досвіду, професійний рівень тощо.

Британській військовій системі властиве й пониження в посаді. Це питання врегульовано у військовому статуті (Section VI Reduction Orders and Restoration to Former Rank, Section VII Other Reasons for Reduction)²⁹. Підставами може бути: нездатність завершити навчання, неправомірна поведінка, медичні показники.

(4) Збройні сили *Норвегії* складаються із регулярної армії та корпусу резервістів, до якого належать люди, які пройшли військову службу, мають зброю, військову форму, повний комплект похідного екіпірування й готові за умовним сигналом, без оголошення мобілізації, виступити на оборону країни.

²⁶ Стандарти НАТО у кадровій політиці. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/10/28/>

²⁷ URL: <https://www.army.mod.uk/>

²⁸ The Queen's Regulations for the Army. 1AC 13206. URL: <https://assets.publishing.service.gov.uk/>

²⁹ Army Regulation 600–8–19. URL: <https://armypubs.army.mil/>

Норвезька армія – це сухопутні війська, авіація та військово-морський флот, які загалом нараховують майже 30000 осіб (у воєнний час кількість перевищуватиме 300 тисяч).

Відповідно до Розділу 21 Конституції Норвегії Король має верховне командування оборонними силами королівства. Це повноваження не можна збільшувати або зменшувати без згоди Стортингу (парламенту). Король затверджує та призначає всіх цивільних і військових посадових осіб після консультації з кабінетом. Цивільних старших офіцерів, командирів полків та інших військових частин, командувачів фортець і головнокомандуючих військовими кораблями може бути звільнено Королем без судового рішення після того, як він почув думку Державної ради з цього приводу. Чи отримуватимуть звільнені таким чином службовці пенсію, вирішуватиме парламент. При цьому вони отримують дві третини своєї попередньої зарплати³⁰.

Окремі питання кадрового та соціального забезпечення Збройних Сил Норвегії регламентовано Законом про військовий обов'язок і службу в Збройних силах (далі – Закон)³¹. Відповідно до глави 2 § 6 Закону громадяни Норвегії, які придатні до служби у Збройних силах, підлягають призову з року, коли їм виповнюється 19 років, до кінця року, коли їм виповнюється 44 роки. Громадяни Норвегії, які також є громадянами іншої країни, мають проходити військову службу в Норвегії, доки вони проживають тут і доки угода з іншою країною не перешкоджає цьому. Громадяни Норвегії, які є або були громадянами країни, з якою Норвегія перебуває у стані війни, звільняються від служби у збройних силах. Іноземні громадяни, які проживають у Норвегії та мають постійний зв'язок із Норвегією, можуть бути зобов'язані проходити військову службу, якщо цьому не перешкоджає жодна угода із країною, громадянами якої вони є. Призов не поширюється на жінок, які народилися до 1 січня 1997 року, на висвячених священиків у Церкві Норвегії та священиків і наглядачів у зареєстрованих релігійних громадах, які не служили у Збройних силах.

Відповідно до § 8 Закону особи, які можуть бути призвані на строкову службу у Збройних силах, зобов'язані на вимогу надати Збройним силам відомості, що стосуються їх призову (персональні дані, місце перебування, стан здоров'я). Зобов'язання застосовуються з року, коли їм виповнюється 17 років. Від військовозобов'язаних, які подають заяву про звільнення від служби, можуть знадобитися усні пояснення. Питання про придатність призовників до служби вирішуються на засіданні комісії Збройних сил на підставі отриманої інформації, висновків про стан здоров'я, інших обстежень та співбесід. Положення про порядок роботи комісії розробляє Міністерство оборони.

Попередня підготовка призовників є обов'язковою й може тривати від 6 до 19 місяців (за рішенням парламенту). Такі ж правила поширюються на службу підвищення кваліфікації та підготовку офіцерів, командирів і спеціалістів³². На

³⁰ Kongeriket Norges Grunnlov. URL: <https://lovdata.no/sok?offset=100&q>

³¹ Lov om endringer i forsvarsloven mv. (ny erstatningsordning for vernepliktige inne til førstegangstjeneste). URL: <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2022-06-17-50>

³² Lov om endringer i forsvarsloven mv. (ny erstatningsordning for vernepliktige inne til førstegangstjeneste). URL: <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2022-06-17-50>

офіцерську, начальницьку та спеціальну підготовку можуть бути призвані військовозобов'язані із цивільною освітою, важливою для Збройних сил. Цим військовозобов'язаним до звичайного терміну служби додається до 90 днів. Військовозобов'язаним, які навчаються у цивільних закладах, служба може бути відкладена до закінчення навчання. Міністерство оборони може визначати, яка освіта є важливою для Збройних сил, строки служби, додаткову службу для військовозобов'язаних, які проходять офіцерську, командну та спеціалізовану підготовку, призов на строкову службу. Військовозобов'язані можуть претендувати на іншу службу, якщо є вагомі соціально-побутові причини й офіційні міркування не перешкоджають цьому (Розділ 27 Закону)³³.

Усі військовослужбовці строкової служби повинні отримати вищу освіту та пройти необхідну для служби підготовку. Військовослужбовець може бути позбавлений звання (рангу) лише в тому випадку, якщо це звання є тимчасовим або надається для виконання конкретного завдання, або якщо військовослужбовець виявився непридатним або негідним мати це звання. Військовозобов'язані проти їхньої волі не можуть бути призначені на посади, нижчі за ті, які вони займають, якщо цього не вимагають особливі умови війни (Розділ 29 Закону)³⁴.

З 1 липня 2021 року на законодавчому рівні встановлено, що офіцери, командири, гренадери й констеблі призначаються на посади на умовах, передбачених Законом про державну службу³⁵ з винятками, які випливають із цього Закону або відповідно до нього. Військовослужбовці зобов'язані дотримуватися правил призначення, навчання, розпорядження та просування по службі, які закладені у схемі для військовослужбовців. Схема військового персоналу визначається Королем за згодою Стортингу (парламенту). Міністерство може видавати положення про орган, який призначає, і про порядок призначення, які можуть відрізнятись від Закону про державних службовців, а також видавати постанови про звільнення від вимог громадянства³⁶.

Дисциплінарний статут Збройних сил Норвегії не передбачає стягнення у виді неприсвоєння чергового чи позбавлення військового звання, переміщення на нижчу посаду тощо³⁷.

(5) Збройні сили *Данії* (Forsvaret; DAF) відповідають за загальну готовність суспільства до надзвичайних ситуацій (так звана концепція тотальної оборони), яка активується під час криз, катастроф і великих інцидентів. Військову систему Данії вирізняє змішаність: військовослужбовці-призовники й добровольці (контрактна професійна армія). Така система вважається типовим прикладом кадрово-міліційної армії. Внутрішня структура та організація Збройних сил Данії

³³ Lov om endringer i forsvarsloven mv. (ny erstatningsordning for vernepliktige inne til førstegangstjeneste). URL: https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2022-06-17-50#KAPITTEL_6

³⁴ Lov om endringer i forsvarsloven mv. (ny erstatningsordning for vernepliktige inne til førstegangstjeneste). URL: https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2022-06-17-50#KAPITTEL_7

³⁵ Lov om delvis Omordning af det civile Embedsværk. URL: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1894-07-21-5?q=om%20embetsverk>

³⁶ Lov om endringer i forsvarsloven mv. (ny erstatningsordning for vernepliktige inne til førstegangstjeneste). URL: <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2022-06-17-50>

³⁷ Forskrift om disiplinærreglement for Forsvaret og militært arrestreglement. URL: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift>

формується, зважаючи на її членство в НАТО. Тому звання та знаки розрізнення Королівської армії Данії відповідають системі звань і знаків НАТО, як і решта оборони Данії.

Законом про оборону Данії задекларовано, що усі питання проходження військової служби визначаються актами Міністра оборони. Присвоєння військових звань залежить від посади, індивідуальних якостей, військової підготовки, рівня освіти й досвіду військової служби³⁸.

Відповідно до Закону про кадровий склад оборони³⁹ до військовослужбовців належать: 1) начальницький та рядовий склади, яким присвоєно чергові військові звання, визначені Міністерством оборони; 2) аудиторський, канцелярський і музичний персонал, визначений Міністром оборони. Цивільному персоналу може бути тимчасово присвоєно військові звання. При цьому, Закон не врегульовує порядок присвоєння військових звань та просування по службі. За стандартом НАТО військовослужбовців поділяють на дві системи кар'єри: офіцери (OF) та інші звання (OR). Кадрове військове управління за своїми принципами не вирізняється від норвезького. Вагоме значення для професійного зростання має навчання. В учбово-мобілізаційних полках проводиться навчання тільки рядового складу. Підготовка молодших командирів (унтер-офіцерів) здійснюється у школах і учбових центрах родів військ. Навчанням офіцерів займаються офіцерська школа в Копенгагені, школи офіцерів резерву й заочна офіцерська школа. Єдиним органом, відповідальним за набір особового складу в DAF, є Служба призову та набору військовослужбовців (DCR), яка набирає призовників і добровольців. Крім того, вони відповідають за набір персоналу для навчання й підготовки офіцерів (включаючи пілотів), навчання офіцерів запасу, навчання рядових, членів Датської бригади реагування (DRB), а також персоналу для медичних служб DAF.

Міліційним компонентом датських Збройних сил є «хемверн» – озброєна добровільна організація, побудована за територіальним принципом. До неї зараховуються добровольці від 16 до 50 років. В основному, це колишні військовослужбовці, вибулі з резерву за віком або станом здоров'я, а також особи, звільнені з якої-небудь причини від термінової військової служби. Командний склад «хемверна» комплектується за рахунок офіцерів-відставників датської армії, а також за рахунок випускників власної командної школи.

(6) У Збройних Силах **Швеції** (швед. Försvarsmakten) кадрова політика розглядається як важлива складова військового будівництва, при розробці якої висувають певні вимоги до системи комплектування, підготовки й діяльності особового складу, умов проходження служби та присвоєння військових звань, а також матеріально-побутового забезпечення.

Починаючи з 2010 року, комплектування здійснювалося виключно за добровільним принципом на контрактній основі. Із того часу для бажаючих вступити на дійсну військову службу передбачили можливість укладання двох

³⁸ Lov om forswarets formål, opgaver og organisation m.v. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2001/122>

³⁹ Lov om forswarets personel. 232. 26.05.1982. URL: <https://www.elov.dk/lov-om-forswarets-personel>

видів контрактів: постійний – до 8 років із можливістю продовження до 12 років (передбачає проходження служби в частинах постійної готовності, а також можливість залучення військовослужбовця в операціях за кордоном, але не більше ніж 3 рази протягом усього терміну контракту); контракт неповного робочого дня – до 8 років із можливістю продовження до 16 років (служба в резерві із залученням до навчань та зборів один раз протягом року). У зв'язку зі значними проблемами залучення на службу контрактників, викликаними цим некомплектom особового складу, і на тлі різкого загострення міжнародно-політичної обстановки в Європі з 2 березня 2017 року у Швеції відновили призовну систему комплектування. Тривалість строкової служби становить 9 або 12 місяців – для загального контингенту та для технічних спеціальностей відповідно.

У Законі про обов'язок повної (тотальної) оборони (1994:1809) стверджується: «Повна оборона є справою всього населення. Повна військова повинність поширюється на кожного громадянина Швеції з початку календарного року, в якому йому або їй виповнюється шістнадцять, до кінця календарного року, в якому йому або їй виповнюється сімдесят. Загальний обов'язок щодо захисту країни також поширюється протягом відповідного періоду на кожного, хто, не будучи громадянином Швеції, проживає у Швеції»⁴⁰.

Кадрове забезпечення оборони Швеції базується на системі як добровільних, так і обов'язкових зобов'язань. Законодавчі зобов'язання однаково стосуються як жінок, так і чоловіків – у рік, коли особі виповниться 18 років, вона повинна надіслати інформацію до онлайн-бази даних реєстрації Шведської державної служби обов'язків і пробації⁴¹. Схвалені кандидати направляються для проходження обов'язкової базової військової підготовки до одного із навчальних підрозділів, які є у складі кожного полку шведської армії, полку Військово-морських сил та навчальних центрів видів збройних сил. Після закінчення курсу військовослужбовців направляють до своїх підрозділів. Подальше навчання передбачено для офіцерського й сержантського складу, проводиться регулярно в національних та іноземних навчальних закладах і центрах підготовки, а обсяги й терміни залежать від військово-облікових спеціальностей та звань. Під час навчання кожна особа отримує щоденну компенсацію (приблизно 4380 шведських крон на місяць); 75 шведських крон додатково за харчування у вихідні; забезпечується безкоштовним харчуванням, житлом, одягом та спорядженням, медичною та невідкладною стоматологічною допомогою, проїздом до дому та з дому під час відпустки⁴².

До офіцерського звання спеціаліста належать: сержант, старший сержант, менеджер, начальник полку (в армії та десантному корпусі) або начальник флотилії (у військово-повітряних силах та морських бойових частинах у ВМС). Зазвичай офіцер-спеціаліст повинен мати своє звання не менше чотирьох років,

⁴⁰ Lag (1994:1809) om totalförsvarsplikt. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-19941809-om-totalforsvarsplikt_sfs-1994-1809#K1

⁴¹ Plikt-och prövningsverket. URL: <https://web.archive.org/web/20220316141209/> <https://pliktverket.se/monstring-och-varnplikt/totalforsvarsplikten>

⁴² Plikt-och prövningsverket. URL: <https://web.archive.org/web/20220316141209/>

перш ніж він або вона можуть бути підвищені. Рішення про просування по службі приймає керівник підрозділу, в якому проходить службу спеціаліст. Про підвищення до начальника флотилії та полку рішення приймається начальником штабу Збройних Сил з питань персоналу⁴³. Контроль за дотриманням прав військовослужбовців здійснюється військовим омбудсменом.

29 червня 2022 року набув чинності Закон про роботу у Збройних силах (2012:332), нормами якого передбачено можливість зайняття посад командирів груп, солдатів і матросів у Збройних Силах військовослужбовцем із обмеженим терміном служби, який не є професійним офіцером або офіцером запасу⁴⁴.

III. Висновки

Підсумовуючи, слід зазначити таке. Згідно зі стандартами НАТО (Standardization Agreement; STANAG⁴⁵) система керування проходження військової служби повинна враховувати умови щодо: терміну військової служби, індивідуальних показників, досвіду або поєднання цих факторів. Порядок проходження військової служби, зокрема, й питання просування по службі, переміщення (пониження рангу) регламентуються відповідними положеннями, інструкціями, статутами, наказами у сфері оборони й діяльності Збройних сил (подекуди – на рівні окремих родів військ). Аналогічний підхід використано й у вітчизняній практиці (наприклад, Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України⁴⁶). Проте, є і спільні документи для держав-членів НАТО: наприклад, систему профпідготовки сержантського складу регламентує документ Non-Commissioned Officer Professional Military Education Reference Curriculum⁴⁷, який вимагає запровадження чотирирівневої системи такої підготовки (обрано середній критерій по державам).

Аналіз існуючих систем оцінювання військовослужбовців в арміях деяких країн світу підтверджує наявність у них спільних рис. Система оцінювання військовослужбовців Збройних сил базується на принципах: прозорості, відкритості, справедливості та рівності, відповідності вимогам посади. Особливе значення має принцип сумісної відповідальності за кар'єру військовослужбовця як з боку командирів і кадрових менеджерів, так і самих військовослужбовців. У країнах НАТО кадровий менеджмент ведеться на основі ієрархії військових звань, а не посад (таке управління кар'єрою визнається більш ефективним). Основним критерієм щодо просування по службі у більшості держав-членів НАТО є час перебування у відповідному військовому званні. Військовослужбовець може переміщатися різними посадами, які відповідають визначеній категорії військових звань і його спеціальності (спеціалізації). При призначенні на посаду з вищим військовим званням отримується лише

⁴³ The Government governs Sweden. URL: <https://government.se/government-of-sweden>

⁴⁴ Lag (2012:332) om vissa försvarsmaktsanställningar. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2012332-om-vissa-forsvarsmaktsanstallningar_sfs-2012-332#overgan

⁴⁵ Standardization Agreement; STANAG. URL: <https://www.nato.int/>

⁴⁶ Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: Указ Президента України № 1153/2008 від 10.12.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008#Text>

⁴⁷ Non-Commissioned Officer Professional Military Education Reference Curriculum. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_10/20151013_151013-non-comm-officer-eng.pdf

тимчасове військове звання з метою забезпечення субординації з іншими військовослужбовцями військової частини або підрозділу. Таким чином, пониження у військовому званні (пониження рангу, Reduction in rank) можливе як: адміністративне, дисциплінарне стягнення; добровільна згода на переміщення в іншу військову частину, рід військ (зазвичай, при більшій оплаті праці, престижі служби). Повернення у звання відбувається після тимчасового підвищення для зайняття відповідної посади.

Останнім часом у більшості країн стверджується доцільність дотримання наступних постулатів: просування по службі не повинно залежати від часу перебування у званні чи на посаді; кар'єрний ріст має базуватися на результатах роботи, досвіді й здатності керувати; система повинна надавати можливість видатним офіцерам просуватися по службі раніше (на рік чи більше), ніж більшості їхніх колег. Отже, має місце рух до меритократичної системи (кадрового управління, за якого керівні посади обіймають люди з більшими здібностями) та запровадження принципів конкурентоздатності у військових відомствах.

***Дослідницька служба
Верховної Ради України***

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*